

schrijft hij hierover zijn beste bladzijden. 'Het ging zeer slecht met de Vlaamse Beweging en ik zag een stroming die in mijn ogen noodlottig was. De Vlaamse strijdbaarheid werd ondergraven door een mentaliteit die in schrille tegenstelling stond met de werkelijke toestanden ... In mij groeide de overtuiging dat er moest gereageerd worden, dat er iets moest ondernomen worden om het Vlaams-nationalisme en de Vlaams-nationale ideologie te doen herleven'.

Van der Elst beschrijft dan tenslotte het prille begin van de naoorlogse Vlaams-nationale partijvorming en in het derde deel van het boek komt daarbij de stichting van de Volksunie aan bod. Ongetwijfeld zal in de toekomst 'de versie Van der Elst' aangevuld en gecorrigeerd worden. Maar toch kunnen we zijn memoires beschouwen als een van de eerste bijdragen tot de historiografie van het naoorlogse Vlaams-nationalisme. Tenslotte zij nog opgemerkt dat het boek verlicht is met tientallen foto's uit Van der Elst's privécollectie en dat enkele historische documenten in bijlage zijn toegevoegd.

B. de Wever

W. Ph. Coolhaas, *Controleur B. B. Herinneringen van een jong bestuursambtenaar in Nederlands-Indië* (Utrecht: Hes, 1985, 239 blz., f27,50, ISBN 90 6194 105 9).

Al een tiental jaren geleden — bij de verschijning van de door S. L. van der Wal geredigeerde bundel *Besturen overzee. Herinneringen van oud-ambtenaren bij het binnenlands bestuur in Nederlandsch-Indië* (Franeker, 1977) — hebben wij kennis kunnen maken met Coolhaas' memoires. Hij deed daarin op boeiende wijze verslag van zijn belevenissen als jong bestuursambtenaar in de Moiukken in het begin van de jaren twintig. Deze bijdrage deed naar meer verlangen, want Coolhaas toonde zich een waardig representant van de Indische verteltraditie. Trouwens, wie die Coolhaas wel eens ontmoet heeft zou daaraan hebben getwijfeld! Dat vervolg was in 1981, het jaar waarin Coolhaas overleed, persklaar maar het is, zoals ons in de verantwoording wordt medegedeeld, 'door omstandigheden' pas nu uitgegeven. Coolhaas beschrijft in zijn herinneringen de periode waarin hij daadwerkelijk als ambtenaar bij het binnenlands bestuur werkzaam is geweest, achtereenvolgens in de Moiukken (1920-1925), Java (1925-1926), Flores (1926-1927) en Sumatra (1928-1934). De tijd waarin hij lid van de Volksraad was (1937-1939), en de drie na-oorlogse jaren toen hij landsarchivaris van Nederlands-Indië-Indonesië was (1947-1950) vallen er dus buiten.

Zijn gedenkschriften vormen onderhoudende lectuur. Daarnaast geven ze een goed beeld van de veelomvattende werkzaamheden en de soms loodzware verantwoordelijkheid die op de schouders van nog jonge, kersvers van de Leidse (later ook Utrechtse) collegebanken gekomen, bestuursambtenaren drukten. Een leven waarvan de minder aangename kanten — het isolement waarin men vaak als enige of nagenoeg enige Europeaan in wijde omgeving moest leven, de grilligheid van ambtelijke superieuren, de bureaucratie die goedbedoelde initiatieven in de kiem smoorde — overigens geenszins worden verdoezeld. Maar weinigen troffen het zo goed als Coolhaas met zijn eerste chef, resident Tip van Ternate, die de historische studiezin van zijn jeugdige ondergeschikte prikkelde door hem bij zijn plaatsing op het naburige Tidore Valentijns veeldelige Compagniesgeschiedenis mee te geven opdat hij maar niet, zoals Coolhaas' onmiddellijke voorganger, aan eenzaamheid, drank en vrouwen ten onder zou gaan!

RECENSIES

Voor Coolhaas zelf moeten de controleursjaren in het gewest Ternate en onderhorigheden en het jaar dat hij in de onderafdeling Manggarai van West-Flores doorbracht wel het hoogtepunt hebben gevormd van zijn loopbaan als Indisch bestuursambtenaar. Dáár genoot hij de grootste zelfstandigheid, dáár had hij — vooral op Flores dat pas twintig jaar eerder onder Nederlands bestuur was gebracht — de gelegenheid het beschavingswerk dat Nederland sinds enkele decennia op zich genomen had ten uitvoer te brengen. Met aanstekelijk enthousiasme wordt ons verslag gedaan van de pogingen de Manggaraïers 'op te heffen' en hen in bescherming te nemen tegen de islamitische heersers van het kustgebied.

Het is, tegen deze achtergrond, wel begrijpelijk dat Coolhaas niet zo vreselijk veel op had met het nationale bewustwordingsproces van de Indonesiërs. Pas betrekkelijk laat (na de miterij op De Zeven Provinciën in 1933 en de reacties die deze uitlokte) heeft hij naar zijn zeggen ingezien 'hoe zeer de Indonesiërs, als ze maar een schijn van ontwikkeling hadden, naar vrijheid verlangden' (214). Zijn sympathie voor land en volk stond overigens buiten kijf. Zijn beschrijving van zulke uiteenlopende onderwerpen als de inheemse rechtspraak (met de controleur in de voorzittersstoel), de dorpsverkiezingen op Java, tournees te paard op Flores en in Midden-Sumatra, vormen even zo vele verrassende doorkijkjes in de koloniale samenleving. Zijn schets hoe het in de gemeenteraad van Bindjai in Boven-Langkat of in de onderafdelingsraad van Angkola en Sipirok in het verre Tapanuli toeging, maakt meer duidelijk over allerlei decentralisatieperikelen en de soms verrassende wijze waarop de inheemse leden van de Volksraad gekozen werden dan menig handboek over het toenmalig Indisch staatsrecht zou kunnen doen.

Kortom, wie meer wil weten over de 'binnenkant' van het oude Indië — het land dat in 1942 zo onherroepelijk verdween — kan dit boek niet ongelezen laten. Het houdt op passende wijze de herinnering aan de kleurrijke figuur die Coolhaas was levendig. Volledigheidshalve wordt in dit verband nog verwezen naar het in *Itinerario*, III (1979) ii, 18-33 met hem opgenomen vraaggesprek.

C. Fasseur

J. L. van der Pauw, *Coremans de Rapaljaan. Opkomst en ondergang van L. G. A. Coremans en zijn Rapaille Partij* (Rotterdam: Donker, 1986, 108 blz., f19,50, ISBN 90 6100 255 9).

In 1947 vroeg het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, in verband met een onderzoek naar de voorgeschiedenis van het fascisme in Nederland, aan de zestigjarige heer Coremans zijn herinneringen op papier te zetten. Hij was immers tussen 1923 en 1927 lid geweest van de gemeenteraad van Rotterdam voor de zogenaamde Rapaille Partij, die zich had gemanifesteerd als felle opposant van het algemeen kiesrecht. Coremans reageerde gestoken: 'Wij waren vrije socialisten. Wie heeft U zoo vals voorgelicht'? Van valse voorlichting was geen sprake, zij het dat het wat al te eenvoudig is de Rapaille Partij eenvoudig in te delen bij de eerste fascisme golf in Nederland. In 1923 had de beruchte Alfred Haighton (op eigen initiatief) een verkiezingsadvertentie voor de Rapaille Partij betaald. Een jaar later waren er contacten met het Verbond van Actualisten, waar Coremans wel niet veel mee te maken wilde hebben, maar er zich ook niet vreselijk duidelijk van distantieerde.

Meer in het algemeen kan geconstateerd worden dat fascistische groepen en delen van de linkse beweging een overeenkomstige afkeer hadden van de toenmalige democratie en bo-